

ŞİDDETİN E-HALİ: SİBER ZORBALIK*

Dr. Esra Gökçen KAYGISIZ**

Özet

Siber zorbalık, son yıllarda teknolojinin yaygınlaşmasıyla zorbalığın dijitalleştirilmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbanın internet aracılığıyla 365 gün, 7/24 hedefe yönelik zorbalık yapmasına olanak veren siber zorbalık, bireyler için çağın en önemli psikolojik tehditlerinden birisidir. Siber zorbalık, 15-24 yaş aralığındaki gençler başta olmak üzere iş yaşamında, gündelik yaşamda ve eğitim hayatında her yaş grubunda görülmektedir. Bugün mağdur olanların gelecekte zorba olma potansiyelleri göz önüne alındığında siber zorbalığın yakın gelecekte ne kadar büyük bir tehdit olacağı tahmin edilebilir. Bundan 15 yıl öncesinde adı duyulmamış olan siber zorbalık, Web 1.0 ile başlamış ve Web 2.0'ın sunduğu etkileşimli yeni ortamlar ile maalesef artmıştır. Dola-

yısıyla yakın gelecekte hayatımıza girecek olan Web 3.0 ve Web 4.0 teknolojileri ile siber zorbalık tehditleri daha fazla artacaktır. Dolayısıyla siber zorbalığa karşı acilen önlemler alınmalıdır. Alınacak önlemlerde bugün ilk ve orta eğitim düzeyinde olan Z ve Alfa Kuşağı bireylerinin önümüzdeki birkaç yılda eğitimlerini tamamlayıp iş yaşamında olacakları gerçeği göz önüne bulundurulmalıdır. Çalışma ise günümüzde önemli bir tehdit olan siber zorbalık kavramı konusunda kavramsal bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda siber zorbalık konusunda literatür bilgisi doğrultusunda yapılan araştırma sonuçları ve uluslar arası raporlar ele alınmaktadır. Ayrıca siber zorbalığa karşı bireysel ve örgütsel öneriler verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Siber Zorbalık, Web Teknolojileri, Kuşaklar

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, esra.kaygisiz@giresun.edu.tr

GİRİŞ

Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, iletişim başta olmak üzere birçok iş ve süreci dijital ortama taşıyarak bu işlerin daha hızlı ve daha kolay yapılmasını sağlamaktadır. Ancak bu teknolojilerle birlikte istenmeyen çeşitli durumlar da ortaya çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda şiddet içeren eylem ve söylemler, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla daha kolay ve hızlı biçimde sergilenmeye başlamıştır. Bir başka ifadeyle 21. yüzyıl teknolojisi, adına siber zorbalık denilen yeni bir şiddet biçimine de yol açmıştır.

Siber zorbalık, zorbalığın fiziksel mekânın ve o anın dışına çıkmış halidir. Fiziksel şiddette aynı fiziksel ortamı paylaşan kurban ile zorba, siber zorbalıkta herhangi bir mekân ve zamandan bağımsız oldukları için siber zorbalık 7/24, 365 gün görülebilir. Bu yönüyle her zaman, her yerde maruz kalınabilen bir zorbalık biçimidir.

Siber zorbalık, diğer zorbalık türlerinde olduğu gibi mağdurun dengesini bozan, rahatsız eden, küçük düşüren, korkutan, moralini ve psikolojisini bozan; iş ve özel yaşamını olumsuz yönde etkileyen davranışlardır. Siber zorbalığın diğer zorbalık ve şiddet davranışlarından farkı elektronik cihaz ve yazılımlarla yapıyor olmasıdır. Çoğu zaman fiziksel şiddetteki gibi zorba ile mağdur arasında fiziksel bir temas olmaz ancak mağdura uygulanan bu zorbalık çoğu kez tekrarlar ve bu nedenle oldukça yıkıcıdır.

Bu çalışmada son yıllarda gençler başta olmak üzere herkesi tehdit eden siber zorbalık konusunda kavramsal bir çerçeve çizilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada öncelikle zorbalık ve siber zorbalık konusunda literatür bilgisi verilmekte sonrasında ise siber zorbalığın boyutları, araçları, etkileri ele alınmakta ve konu ile ilgili yapılmış çalışmalar değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler sonucunda bireyler, örgütler ve karar alıcılar için çeşitli öneriler verilmektedir.

ZORBALIK

Zorbalık, kişiler arasında rahatsızlık verici olan ve tekrarlanarak gerçekleşen bir olumsuzluktur. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne¹ göre “Zorbaca davranışta bulunma, müstebitlik” olarak tanımlanan zorbalık, güç kullanarak, korkutarak, tehdit veya zorlama ile başkaları üzerinde egemenlik empoze etmek olarak da tanımlanabilir.

¹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr> [21.11.2020].

Zorbalık, birini kasıtlı olarak incitme niyetiyle yapılan saldırı olarak ifade edilebilir. Pişkin'e (2002) göre zorbalık, bir veya birden çok kişinin, kendilerinden daha güçsüz kişilere, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür².

Zorbalık davranışlarının temelinde başkaları tarafından sosyal ya da fiziksel bir güç dengesizliği algısı vardır ve sıklıkla tekrarlanırlar. Bu davranışlar, mağdurda acı ve üzüntüye yol açmakta ve çoğu kez mağdurun zorbaya karşı koyması mümkün olmamaktadır³.

SİBER ZORBALIK

Literatürde kimi zaman sanal zorbalık, elektronik zorbalık, siber taciz, siber zorbalık, siber tartaklama, çevrim içi şiddet, dijital şiddet olarak da adlandırılan siber zorbalık, klasik zorbalığın yeni bir formata dönüşmüş halidir. Smith ve arkadaşlarına göre (2008) siber zorbalık, birey veya topluluklar tarafından, elektronik iletişim biçimlerini kullanarak, kendisini, müdafaa edemeyen mağdurlara karşı art arda ve zamanla yürütülen kasıtlı olarak yapılan saldırgan bir davranış biçimidir⁴.

Tüm siber zorbalık davranışlarının özünde kurumsal ya da genel ağ olarak adlandırılan internetin ve internet sunduğu iletişim araçlarının ve telefon ya da bilgisayar cihazlarının kullanılması yatmaktadır. Fiziksel şiddet taşınması, bulundurulması yasak ya da özel izinlere bağlı olan silah, bıçak, her türlü kesici ve delici alet ya da fiziksel güç unsurları ile yapılmasına rağmen siber zorbalık da oldukça masum, çoğu kez bilgi, çalışma amacıyla kullanılan cihazlar kullanılmaktadır. Bu da aslında dijital şiddetin ne kadar yaygın ve hatta sinsi olabileceğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla siber zorbalık, elektronik iletişim biçimlerini kullanarak gerçekleştirilen modern zorbalık biçimi⁵ olarak tanımlanabilir. Kişinin zarar görmesi amacıyla internet ve internet uygulamalarını kullanarak incitmek, tehdit etmek, rahatsız etmek, aşağılamak,

² Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. Cilt:6 Sayı:2, 511-537.

³ Çinkir, Ş. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. Sayı: 34, 236-253.

⁴ Söyleyici, G. T. (2018). Siber Zorbalık ile İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

⁵ Sticca, F. ve Perren, S., (2013). Is Cyberbullying Worse Than Traditional Bullying? Examining The Differential Roles of Medium, Publicity, and Anonymity for the Perceived Severity of Bullying. Journal of Youth and Adolescence, Vol.5, (739-750).

dışlamak, ayırım yapmak, küçük düşürmek, kişisel bilgilerini ifşa etmek, rahatsız edici, kaba ya da küçümseyici üslup ya da imge kullanmaktır.

Siber zorbalık, genellikle birden fazla tekrarlanan davranışlar için tanımlanır, ancak bazen siber zorbalığın elektronik ortamda yapılması nedeniyle kurbanı rahatsız veya taciz edici, müstehcen, şiddet içerikli bir içerik saniyeler içinde dünya çapında milyonlarca kişi tarafından görülebilir, kopyalanabilir, saklanabilir ve yıllar sonra tekrar paylaşılabilir. Ayrıca siber alanda mağdurun durumuna tanık olanların sayıca fazla olması, paylaşımlarla mağduriyetin yayılarak devam etmesi, kimi zaman zorbalığı yapanın anonim kalabilmesi ve zorbalığı yapanın etkilerini birebir gözlemlemediği için fiziksel alandan daha kötü sonuçlar doğurabilecek hareketleri daha kolaylıkla yapabilmesi siber uzamdaki mağdurların yaşadığı zorbalığın daha olumsuz sonuçlar doğurmasına ve etkilerinin daha ağır olmasına neden olabilmektedir⁶.

Genel olarak ele alındığında klasik zorbalık olgusunun bütün özelliklerini taşıyan siber zorbalık, donanım ve yazılım tabanlı olabilir. Bir başka ifadeyle internetin hayatımıza ilk girdiği, Web 1.0 alt yapısının olduğu zamanlarda siber zorbalık davranışları genellikle ağ atakları, ddos saldırıları, virüs, trojan gönderme gibi ağ trafiğini aksatacak ve karşı tarafın bilgisayar ve ağına zarar vermeye yönelik davranışları kapsamaktaydı. Ancak Web 2.0'in hayatımıza girmesi ve bu teknolojinin anlık etkileşimli ve paylaşımlı içeriğe izin vermesi nedeniyle siber zorbalık davranışları oldukça artmıştır. Yine cep telefonlarının yaygınlaşması, mobil iletişim altyapısının güçlendirilmesi ve mobil cihazlara kamera donanımının eklenmesi farklı siber zorbalık davranışlarını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla cep telefonları, bilgisayarlar, elektronik posta uygulamaları, web siteleri, sosyal medya uygulamaları, bloglar, forumlar, fotoğraf-video araçları, anlık mesajlaşma uygulamaları gibi donanım ve yazılımlar siber zorbalık araçlarıdır.

SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARI

Siber zorbalık davranışları her geçen gün giderek artmakta ve çeşitlenmektedir. Aslında bunun temel nedenlerinden birisi, mobil cihaz ve uygulamalarının artmasıyla da ilişkilidir. *WeAreSocial*⁷ ve *Hootsuite* tarafından her yıl hazırlanan İnternet ve sosyal medya raporlarına göre dünya nüfusunun %56'sı internet kullanıcısı,

⁶ Aslan, A. ve Doğan, B.Ö. (2017). Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak "Potinss" Örneği. *Marmara İletişim Dergisi*. Sayı: 27, 95-119.

⁷ WeAreSocial ve Hootsuite. (2019). *Digital 2019*. https://wearesocial.com/global-digital-report-2019_ [21.11.2019].

45%'i sosyal medya kullanıcısı, 67%'si mobil cihaz kullanıcısı, 42%'si ise mobil sosyal medya kullanıcısıdır. Aynı rapora göre Türkiye'de ise nüfusun %72'si internet kullanıcısı, %63'ü aktif sosyal medya kullanıcısı, %53'ü aktif mobil sosyal medya kullanıcısıdır. Rakamların büyüklüğü göz önüne alındığında siber zorbalığın ve dijital şiddetin ne kadar fazla olabileceğini de kestirmek zor olmayacaktır.

En sık görülen siber zorbalık davranışları ise aşağıda belirtildiği gibi gruplanabilir.

Gizliliğe Saldırı: Hedef olarak seçilen belirli kişilerin ya da rastgele belirlenmiş kişilerin bilgisi haricinde kişisel bilgilerini çeşitli yöntemlerle elde etmektir. Bu kapsamda e-posta ve sosyal medya hesap şifrelerini öğrenmek; mağdurun telefon, bilgisayar gibi cihazlarını izinsiz karıştırmak; mağdurun özel hayatına dair veri, bilgi ve belgeleri yaymak ve bunları kullanmak; kredi kartı, hesap bilgilerini çalmak, değiştirmek ve internet üzerinde özellikle sosyal medyada kişinin özel bilgilerinin toplamak (doxing) gibi eylemler vardır.

Taciz: Saldırganca bir tutumla önceden hedeflenmiş kimselere tekrar eden mesaj gönderimidir. Kişinin rızası dışında sosyal medyadan direk mesaj yollamak; cinsel içerikli fotoğraf istenmesi; topluluklara yönelik hakaret, küfür ve ayrımcı söylemlerde bulunmak; kişi, kurum ve kuruluşların itibarlarını zedelemek ve karalama kampanyaları yapmak vb. davranışlar bu grupta sayılabilir.

Takip: Mağduru sosyal medya hesaplarındaki hareketlerini takip ve kontrol etmek (*stalk*), GPS aracılığıyla yer ve konumunu takip etmek; çok sık aramak, cevap verilmediğinde sinirlenmek gibi davranışlar genel olarak bu grupta yer alan davranışlardır.

Komplo: Mağdur adına sahte hesap açmak; açılan hesaplarla dolandırıcılık yapmak; mevcut hesaplarını geçersiz kılmak; çevresi ile iletişime geçmek; mağdurun ağzından kişi, kurum ve kuruluşlara karşı hakaret, karalama ve nefret söylemleri yaymak; özellikle kadınlara yönelik etek altı görüntü kaydı almak gibi davranışlardır.

Dışlama: Çevrim içi gruplardan mağduru rızası ve bilgisi dışında atmak; sanal grupların dışında bırakmak; olay, etkinlik ve durumlar hakkında bilgi vermemek gibi davranışlardır.

Sömürü ve Gözdağı: Mağdur ve zorba arasındaki ilişkilerde mağdurun bilgisi dâhilinde ve dışında alınan belge, kayıt ve görüntülerin ilişki süresince veya sonrasında paylaşılmasıyla yapılan tehdit ve şantaj davranışlarıdır.

Belirtilen bu davranışlardan bir ya da birkaçı art arda ya da birlikte sergilenebilir. Dolayısıyla siber zorbalık davranışlarını bazen yukarıdaki kategorilere koymak mümkün olmayabilir. Örneğin bir mağdur sahte bir profilden sürekli taciz mesajı alırken, sosyal medya hesapları kırılabilir ve amiri ya da iş arkadaşları aleyhinde gönderiler paylaşılabilir.

ZORBA VE MAĞDURLARA İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Siber zorbalığın en çok hangi özellikteki mağdurlara yapıldığı ya da hangi özellikteki zorbalardan yapıldığı sorusunun net bir cevabı yoktur. Ancak durumun daha da ürkütücü boyutu aslında dijital şiddetin siber zorbalık olarak adlandırılan biçimde ortaokul ve lise çağındaki öğrenciler arasında oldukça yaygın oranda görülmesidir. UNICEF⁸ tarafından 30 ülkede yaşları 13 ile 24 arasında değişen 170.000'den fazla genç ile yapılan ankete göre bu gençlerin %70,6'sının internette şiddet, siber zorbalık ve dijital taciz gibi olgular yüzünden tehlikelere maruz kalmıştır. Ankete katılan her beş gençten biri de siber zorbalık ve şiddet gibi nedenler yüzünden okula gidemediğini belirtmişlerdir.

Siber Zorbalık Araştırma Merkezi'nin (Cyberbullying Research Center) 2018 yılında 5,700 orta ve lise öğrenimi gören gençlerle yaptığı bir araştırmaya⁹ göre bu gençlerden %33,8'i siber zorbalığa en az 1 defa, bunlardan %16,9'u son 30 gün içerisinde siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmişlerdir. Ayrıca gençlerden %11,5'i yaşamları boyunca başkalarına siber zorbalık yaptığını ve bunlardan %6'sı ise son 30 günde bunu yaptığını itiraf etmiştir.

Türkiye'de yaşları 14 ile 18 arasında ki gençlerle yürütülen bir çalışmada¹⁰ ise, siber zorbalığa dâhil olma oranı %8,7'si siber mağdur, %6,9'u siber zorba ve %67,5'i siber zorba/mağdur olmak üzere yaklaşık %83 olarak bulunmuştur (Eroğlu vd., 2015). Peker ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan çalışmada¹¹ ise empatik eğilim

⁸ UNICEF, Basın Bülteni [2019]. <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-anketi-30-%C3%BCkedeki-gen%C3%A7lerin-%C3%BC%C3%A7te-birinden-fazlas%C4%B1-%C3%A7evrimi%C3%A7i-zorbal%C4%B1k> (18.12.2019).

⁹ Hinduja, S. ve Patchin, J. W. [2018]. Cyberbullying: Identification, Prevention, &Response". <https://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response-2018.pdf> (20.12.2019).

¹⁰ Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak, E. [2015]. Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığının ve Risk Faktörlerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40 (177), 93-107.

¹¹ Peker, A. ve Iskender, M. [2015]. İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 11-22

azaldıkça siber zorbalığın arttığı ve kız öğrencilerin erkeklere oranla empatik eğilimlerinin daha yüksek olduğu ortaya konmuştur.

Altundağ (2016) tarafından yapılan bir çalışmaya göre ise siber mağdur olanların bir kısmı ilerleyen zamanlarda siber zorba olabilirken siber zorbaların bir bölümü de ilerleyen zamanlarda siber mağdur olabilmektedir¹². Ayrıca bugün öğrenci olan birçok mağdur veya zorbanın gelecek 10-20 yılda iş hayatına girdikleri düşünüldüğünde durumun ne kadar ciddi olduğunu tahmin etmek zor değildir.

Aslında siber zorbalık, akran zorbalığının teknolojiyi kullanarak siber zorbalığa evrilmesidir. Bazı çalışmalar ise özellikle daha küçük yaşlarda dijital şiddet mağduru kişiler iken; ilerleyen yaşlarda dijital şiddeti uygulayan kişi olma özellikleri gösterdikleri vurgulanmaktadır¹³. Bu nedenle özellikle çocuk ve gençlerin bilinçlendirilmesi ve bu davranışlarının erken yaşlarda önlenmesi gerekmektedir.

Siber zorbalığın genellikle kadınlara yönelik olduğu görüşü yaygındır. Konuya ilişkin yapılan çeşitli çalışmalarda bazen farklılıklar olsa da genellikle siber zorbalık kadınlarda daha fazla görülmektedir. Örneğin Cebecioğlu ve Altıparmak tarafından yapılan çalışmada¹⁴ kadın üniversite öğrencilerinin %11,9'un cinsel içerikli mesajlara ve %11,9'un ısrarlı takibe maruz kaldığı; erkek öğrencilerin %14,8'in cinsel içerikli mesajlara, %6,8'in siyasal içerikli paylaşımlara ve %6,8'in ısrarlı takibe maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Kowalski ve Limber (2007) ise, yaptıkları çalışmada¹⁵ erkek öğrencilerin siber zorbalık yapma oranının kız öğrencilerden daha yüksek olduğunu, dolayısıyla kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıklarını tespit etmişlerdir. Serin'in (2012) yaptığı çalışmada¹⁶ ise kız öğrenciler hem erkek öğrencilerden daha az siber zorbalık yapmakta hem de daha az siber mağdur olmaktadır. Bauman, Toomey ve Walker¹⁷

¹² Altundağ, Y. (2016). The Relationship Between Problematic Internet Use and Cyberbullying among High School Students. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 3 (1), 27-43

¹³ Mishna, F., Khoury -Kassabri, M., Gadalla, T. ve Daciuk, J. (2012). Risk Factors for Involvement in Cyberbullying: Victims, Bullies and Bully-Victims. *Children and Youth Services Review*, 34 (1), 63-70.

¹⁴ Cebecioğlu, G., Altıparmak, İ. (2017). "DigitalViolence: A Research on Social Networks. *Sakarya University Journal of Education* 7, 423-431

¹⁵ Kowalski, R. M. ve Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22-30.

¹⁶ Serin, H. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalık / Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul.

¹⁷ Bauman, S., Toomey, R. B. ve Walker, J. L. (2013). Associations Among Bullying, Cyberbullying, and Suicide in High School Students. *Journal of Adolescence*, 36(2), 341-350.

(2013) erkeklerin kadınlardan daha fazla zorbalık ile meşgul olduğunu ve dolayısıyla erkeklerin siber zorba olma olasılığının üç kat fazla olduğunu bildirmişlerdir. European Institute for Gender Equality raporuna¹⁸ göre ise her 10 kadından 1'i 15 yaşından itibaren siber zorbalığa maruz kalmıştır. Birleşmiş Milletlerin yayımlandığı 2015 raporuna¹⁹ göre ise tüm dünyada kadınlar erkeklerden 27 kat daha fazla siber zorbalığa maruz kalmaktadır ve raporun anket kısmına katılan kadınların 73'ü çevrimiçi istismara maruz kaldığını, yüzde 18'i ciddi siber zorbalık yaşadığını bildirmiştir.

Temur Şimşekcan tarafından 2018 yılında yapılan yüksek lisans tez çalışması²⁰ kapsamında, Facebook üzerinden 18.000 kadına gönderilen anket 550 katılımcı tarafından doldurulmuş ve araştırmaya katılan her 10 kadından yaklaşık 6'sı siber şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Ayrıca kadınların en fazla maruz kaldıkları siber zorbalık davranışı istenmeyen mesajlara maruz kalma, cinsel içerikli mesajlar gönderilmesi ve profilinin takip edilmesi olduğunun altı çizilmektedir.

Hinduja ve Patchin (2008) tarafından yapılan araştırmalar sonucunda, erkeklerin geleneksel zorbalık yapma eğiliminde oldukları ancak belirli kişilerin bu davranışı gördüğü, kadınların ise sosyal medyayı erkeklerden daha sık kullandıkları için siber mağdurun birçok kişi tarafından duyulmasını ve büyük kitleler önünde utandırılmasını sağlamaya çalıştıkları sonucuna varılmıştır²¹.

Siber zorbalık, herhangi bir coğrafyaya, iş koluna, yaşa, sektöre ya da mesleğe özgü değildir ve bu nedenle dünyanın her yerinde, satış organizasyonlarından üretim şirketlerine, hizmet sektörüne ve profesyonel şirketlere kadar her tür örgütte ve astandan profesyonellere değin her kademe çalışanda her örgütte ve her sektörde görülebilir.

¹⁸ The European Institute for Gender Equality. (2017). Cyber Violence Against Women and Girls. <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1484?lang=en> (02.12.2019).

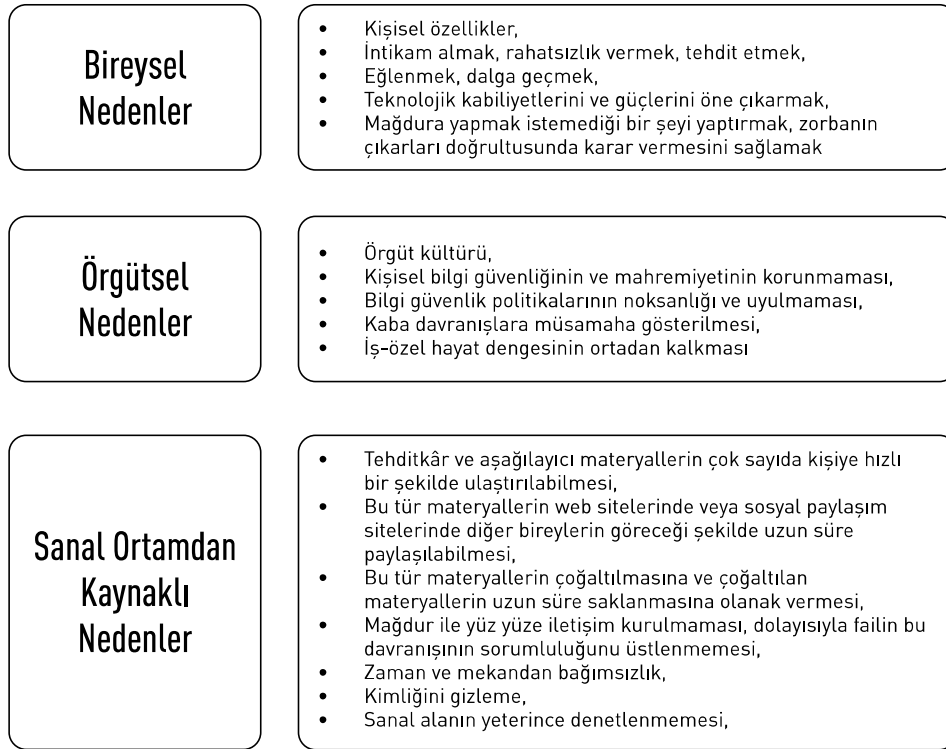
¹⁹ UN. (2015). CyberViolenceAgainstWomenandGirls: A World- Wide Wake-Up Call. http://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/cyber_violence_gender%20report.pdf?vs=4259 (05.12.2019).

²⁰ Temur Şimşekcan, N.(2018). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Başka Bir Biçimi: Siber Şiddet. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

²¹ Özbay, A. (2013). Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimiv Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

SİBER ZORBALIĞIN NEDENLERİ

Cinsiyet dışındaki farklılıklar da siber mağduriyet düzeylerini etkilemektedir. Örneğin Topçu ve arkadaşları (2013) yaptıkları çalışmada²² ise diğerlerine göre kolay hedefler olarak görülen daha içe kapanık kişilerin ya da aksine popülerlikleri sebebiyle kiskanılan daha dışa dönük kişilerin ve internet güvenliğine dair yeterli bilgisi bulunmayan kişilerin siber zorbalığa maruz kaldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu noktada gerek dijital şiddet uygulayan gerekse dijital şiddete maruz kalan kişilerin farklı kişilik ve karakter özellikleri gösterdikleri sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla bireylerin sadece kadın ya da erkek, dezavantajları ve farklı demografik özelliklere sahip olmaları, tek başına siber zorbalık mağduru olma nedeni değildir. Siber zorbalık şiddet olgusunun nedenleri gibi birçok farklı nedene dayanmaktadır. Bu nedenler Şekil-1'deki gibi ifade edilebilir.

Şekil 1: Siber Zorbalığın Nedenleri

²² Topçu, Ç., Yıldırım, A., ve Erdur-Baker, Ö. (2013). Cyberbullying@ Schools: What Do Turkish Adolescents Think? International Journal for the Advancement of Counselling, 35(2), 139-151.

Vandebosch ve Van Cleemput (2008)²³ ergenlerin siber zorbalığa dair bakış açılarını analiz ettikleri araştırmada, siber zorbaların bu zarar verici davranışları; intikam almak, tartıştığı bir kişiye rahatsızlık vermek, eğlenmek, teknolojik kabiliyetlerini ve güçlerini öne çıkarmak gibi sebeplerden dolayı yaptıkları neticesine varılmıştır. Buna ek olarak siber zorbaların kendilerini isimsiz gösterdiklerini ve zorbalık yaptıkları kişilerin genel olarak gerçek hayatta tanıdığı kişiler olduğu gözlemlenmiştir.

Siber zorbalık davranışları bireysel nedenlere oldukça bağlıdır ancak liderlikten yoksunluk, çalışanlar arasında saygı eksikliği, işyerine ve yöneticilere karşı duyulan güvensizlik gibi olumsuzluklar örgütte siber zorbalık davranışlarını artırabilir. Ayrıca bazı işletmelerde günün her saatinde çalışanların telefonların açık olması zorunluluğu, mesai saatleri dışında çalışandan bilgi ve belge istenmesi ve bu zamanlarda mesajlaşma gibi yanlış uygulamalar, siber zorbalığa davetiye çıkarmaktadır. Örneğin kurum çalışanlarının kurduğu resmi bir Whatsapp grubunda yönetici çalışanlarından birine argo ya da taciz içerikli bir biçimde hitap ettiğinde diğer çalışanlardan bundan güç alarak, başka birine ya da aynı kişiye kaba davranışlar ardından dijital zorbalık yapabilirler.

Bununla birlikte özellikle kaba davranışlara göz yumulan; kişisel bilgilerin gizliliğine önem verilmeyen, veri güvenliğinin sağlanmadığı; kişi mahremiyetinin korunmadığı örgüt kültürlerinde siber zorbalığı daha fazla görmek mümkündür.

SİBER ZORBALIĞIN ETKİLERİ

Siber zorbalık, kasıtlı, mağdura zarar vermeye yönelik davranışlardır. Siber zorbalığın yapıldığı ortam nedeniyle mağdurları göre fiziksel bir zarardan psikolojik şiddete uğrarlar. Zorbalık davranışlarının sıklığına ve şiddetine göre mağdurda öncelikle kafa karışıklığı, korku, stres, panik gibi duygular yaşanmaktadır. Zorbalık devam ettikçe farklı psikolojik rahatsızlıklar, özgüven kaybı yaşanmaktadır.

Genel olarak siber zorbalığın bireysel etkileri özgüven ve benlik saygısında azalma, kafa karışıklığı, aşırı gerginlik, utanma, korku, stres, panik, anksiyete, agresyon, yüksek tansiyon, kalıcı uyku bozuklukları, mide-barsak sorunları, yeme problemleri, itibar kaybı, iş kaybı, sosyal izolasyon, dijital araçlara olan ilgisini zamanla kaybetme, çeşitli psikolojik rahatsızlıklar, sigara, alkol-ilaç kullanımına başlama/artış ve

²³ Vandebosch, H. ve Van Cleemput, K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research Into The Perceptions of Youngsters. *Cyberpsychol Behav.* Aug;11(4), 499-503.

depresyon olabilmektedir. Toplu linç, mahrem görüntülerin işyerinde ya da sosyal medyada paylaşılması gibi siber zorbalık vakalarının mağdur üzerindeki etkileri çok daha ürkütücü olabilmektedir.

Mağdurun özel hayatında yaşadığı bu sıkıntılar eğitim ve iş yaşamını da olumsuz etkilemektedir. Mağdurlar iş yaşamlarında odaklanamama, üretkenlik, iş doyumunu, iş bağlılığında azalma, işe devamsızlıkta, geç gelme, erken ayrılma, hastalık izinlerinde artış, aşırı tedirginlik, iş yerinde kendini yalnız hissetme, işe ve işyerine yabancılaşma, kimseye güvenmeme gibi duygular yaşamakta; tayin, emeklilik isteme veya istifa etmek zorunda kalmaktadırlar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknolojinin süratle arttığı ve hayatımızdaki birçok sürecin, işlemin, eylemin e'leştiği günümüzde maalesef şiddet de dijitalleşmekte ve bugün sürekli artarak siber zorbalık olarak hayatın birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır. Siber zorbalığın gençler arasında diğer yaş gruplarına göre daha yaygın olması, siber zorbalığın gelecek yıllarda daha artacağına göstergesidir. Bu nedenle özellikle çocuk ve gençlerin bilinçlendirilmesine yönelik acil eylem planları hazırlanmalı; çocuklar ve gençler başta olmak üzere toplumda bilinçli internet kullanımına yönelik eğitimler ve medya okuryazarlığı eğitimleri arttırılmalıdır. Ayrıca bugün sosyal medyadaki ebeveynlerin ticari ya da beğeni amacıyla çocuklarının haklarını ve mahremiyetini gözetmeden paylaştıkları fotoğraf ve videolar gelecekte çocuğun okul veya iş yaşamında siber zorbalık mağduru olmasına neden olabilir. Bu nedenle ebeveynlerin de paylaşımları konusunda farkındalıklarının artırılması gerekmektedir. Siber zorbalığı önlemeye yönelik kamu spotları, kampanyalar ve sosyal medya kanallarındaki paylaşımlar, blogların oluşturulması da toplumsal farkındalığın arttırılmasında etkili olacaktır.

Bununla birlikte siber zorbalığın Web 2.0 altyapısıyla arttığı gerçeği unutulmamalıdır. Bu nedenle siber zorbalığa karşı bugün alınacak önlemler, yakın gelecekte yaygınlaşacak olan Web 3.0 ve Web 4.0 teknolojilerinin getireceği yeniliklere ve dolayısıyla artacak ve çeşitlenecek olan siber zorbalık davranışlarına karşı yol haritasının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Çalışma yaşamında şiddet her zaman çalışanların birbiri arasında olmayabilir. Siber zorbalık çalışanlar arasında, işyeri dışından kişi ya da kişilerin işyerin çalışanına ya da işyerindeki çalışanın kurum dışındaki birine karşı olabilir. Her ne şekilde

olursa olsun siber zorbalığa karşı gereken önlemler alınmalı, yapanlara karşı ceza ve yaptırımlar hayata geçmelidir. Bir çalışanın siber zorbalık uyguladığına yönelik işaretleme gözlemlendiğinde durum konu ile ilgili birime aktarılmalıdır.

Şiddetin her türüsüne karşı sıfır toleransın olduğu, linç kültürüne izin vermeyen bir örgüt kültürü oluşturulmalıdır. Ayrıca siber zorbalık davranışlarına ilişkin kurallar ve yaptırımlar açık ve net biçimde belirtilmeli; etik kod, kurallar ve politikalar oluşturulmalı, bunlara hiçbir çalışan arasında ayrımcılık gözetmeden uyulmalıdır. Bugün iş yaşamında siber zorbalığı önlemek için özellikle üst yönetimlerin şiddetin her türüsünü önlemeye yönelik desteği ve taahhüdü kapsamında etik kod, kurallar ve politikalar oluşturulmalı, siber zorbalık davranışlarına ilişkin kurallar ve yaptırımlar açık ve net biçimde belirtilmeli ve ayrımcılık gözetmeden bu kurallara uyulmalıdır. Bununla birlikte işletmeler her türlü, çalışan, müşteri ve diğer paydaş bilgilerini korumalı; linç kültürüne asla izin verilmeden etkin bir örgütsel iletişim yapısının kurulmasına özen gösterilmelidirler. Ayrıca engelli kullanıcıların siber zorbalığa karşı korumak için web erişilebilirliğine önem verilmelidir. Bireyler unutulma hakkı konusunda bilinçlendirilmeli, bu hak gerektiğinde kullanılabilir. Siber zorbalık asla normalleştirilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Altundağ, Y . (2016). The Relationship Between Problematic Internet Use and Cyberbullying among High School Students. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying* , 3 (1) , 27-43.
- Aslan, A. ve Doğan, B.Ö. (2017). Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak “Potins” Örneği. *Marmara İletişim Dergisi*. Sayı: 27, 95-119.
- Bauman, S., Toomey, R. B. ve Walker, J. L. (2013). Associations Among Bullying, Cyberbullying, and Suicide in High School Students. *Journal of Adolescence*, 36(2), 341–350.
- Cebecioğlu, G, Altıparmak, İ. (2017). Digital Violence: A Research on Social Networks. *Sakarya University Journal of Education* 7, 423-431.
- Çinkir, Ş. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. Sayı: 34, 236-253.
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak, E. (2015). Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığının ve Risk Faktörlerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40 (177), 93–107.
- Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt:6 Sayı:2, 511-537.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2018). Cyberbullying: Identification, Prevention, &Response”. <https://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response-2018>. pdf (20.12.2019).
- Kowalski, R. M., ve Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22-30.
- Mishna, F., Khoury -Kassabri, M., Gadalla, T. ve Daciuk, J. (2012). Risk factors for Involvement in CyberBullying: Victims, Bullies and Bully–Victims. *Children and Youth Services Review*, 34 (1), 63-70. doi:10.1016/j.chilyouth.2011.08.032.
- Özbay, A. (2013). Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimiv Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki. *Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Peker, A. ve İskender, M. (2015). İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 11-22.

- Serin, H. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalık/ Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Söyleyici, G. T. (2018). Siber Zorbalık ile İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sticca, F. ve Perren, S. (2013). Is Cyberbullying Worse Than Traditional Bullying? Examining The Differential Roles of Medium, Publicity, and Anonymity for the Perceived Severity of Bullying. *Journal of Youth and Adolescence*, Vol.5, 739-750.
- Temur Şimşekcan, N. (2018). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Başka Bir Biçimi: Siber Şiddet. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin.
- The European Institute for Gender Equality. (2017). Cyber Violence Against Women and Girls. <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1484?lang=en> (02.12.2019).
- Topçu, Ç., Yıldırım, A., ve Erdur-Baker, Ö. (2013). Cyberbullying@ Schools: What Do Turkish Adolescents Think? *International Journal for the Advancement of Counselling*, 35(2), 139-151.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr> (21.11.2019).
- UN. (2015). Cyber Violence Against Women and Girls:A World-Wide Wake-Up Call. http://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/cyber_violence_gender%20report.pdf?vs=4259 (05.12.2019)
- UNICEF, Basın Bülteni (2019). <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-anketi-30-%C3%BClkedeki-gen%C3%A7lerin-%C3%BC%C3%A7te-birinden-fazlas%C4%B1-%C3%A7evrimi%C3%A7i-zorbal%C4%B1k> (18.12.2019).
- Vandebosch, H. ve Van Cleemput, K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research Into The Perceptions of Youngsters. *Cyberpsychol Behav.* Aug;11(4):499-503.
- WeAreSocial ve Hootsuite. (2019). Digital 2019. <https://wearesocial.com/global-digital-report-2019> (21.11.2019).